

Наръчник на учителя по

История и цивилизации

За трите етапа от курса
за придобиване
на компетентности
от прогимназиалния етап
на основното образование,
предвидени
за

5 ■ клас

6 ■ клас

7 ■ клас

Настоящите учебни материали са изготвени с финансовата помощ на Европейския социален фонд. В тях са отразени вижданията на авторите относно прилагането на адаптираните учебни програми за провеждане на обучение за придобиване на компетентности от прогимназиалния етап на основното образование, разработени по проект „Нов шанс за успех“, с бенефициент Министерството на образованието и науката чрез дирекция „Съдържание на предучилищното и училищното образование“. Съдържанието на учебните материали при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или на договарящия орган – Изпълнителна агенция „Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“.

I. ДИДАКТИЧЕСКИ ОСОБЕНОСТИ НА ОБУЧЕНИЕТО НА ВЪЗРАСТНИ

ВЪЗРАСТНИТЕ УЧАЩИ СА РАЗЛИЧНИ ОТ ДЕЦАТА УЧЕНИЦИ

Възрастните и децата се различават преди всичко по опита си в неговите три измерения:

Житейски опит. Той се определя както от възрастта, така и от ситуациите, които са били важни за хората през различните етапи от живота им. В колкото повече особени ситуации са се оказвали и с колкото повече проблеми са се сблъскали през живота си вашите учаци, толкова по-голям опит ще са натрупали. Това ги прави чувствителни по отношение на знанията и подозрителни към информацията, която се разминава с техния опит.

Професионален опит. Той е резултат от упражняването на различни професионални дейности. Въпреки че малограмотните хора трудно се реализират в дадена професия, повечето от тях са работили (макар и неквалифицирана работа), за да се изхранват и да осигурят доходи на семейството си. Този опит трябва да се използва в учебния процес.

Учебен опит. Възможно е вашите учаци да имат малък учебен опит, ако са посещавали за кратък период училище или са се занимавали с учебна работа твърде отдавна. По-вероятно е те да нямат изградени добри умения за учене¹ и успехът на вашата работа ще се определя до голяма степен и от това доколко ще успеете да ги научите как да учат.

Влиянието на опита прави вашите възрастни учаци различни от децата ученици. Затова би следвало да имате предвид някои от най-важните техни особености:

Възрастните учаци винаги искат да знаят защо трябва да научат нещо, затова не пропускат да им показват връзката между конкретното знание и ползата от него за изпълнението на различните роли, в които те влизат (а те имат много роли и отговорности) – на работещи хора, на семейни хора, на граждани, на членове на определена общност или етническа група, на родители, на синове или дъщери и др. Те ще очакват и ще изискват ученето да има смисъл и не биха направили нещо само защото преподавателят е казал да го направят. Това означава да бъдете конкретни и ясни и да обосновавате добре учебните дейности и задачи.

Възрастните учаци имат нужда да видят картината като цяло – показвайте им как малката част конкретно знание, което им предлагате, се вписва в „цялостната картина“.

При изпълнението на своите различни роли възрастните учаци натрупват важен житейски, професионален и учебен опит („учене от училището на живота“), въз основа на който си изграждат собствено мнение за нещата. Понякога това може да не е най-вярното и най-точното познание, но ще трябва да ги убедите в това (да коригирате неистините), тъй като *за тях именно опитът е основен източник на знания*.

Потребността на възрастните учаци от признаване на техния опит и ценности като част от значимото за тях познание определя и ориентацията им към учене като „ориентация към живота“ (Линдемман), към ролите, в които влизат, и проблемите, които следва да решат. Те са склонни да предприемат реални стъпки и да полагат сериозни усилия в учебната дейност, когато свързват обучението с решаването на важни за тях проблеми (житейски, професионални, лични). Те предопределят и самочувствието, и себеуважението им в определен момент от живота. Това ги прави ориентирани към определени цели (често свързани с проблемите, които ги вълнуват) и към определени резултати – „те имат специфични очаквания за това какво искат да постигнат от обучението си, и често напускат (ако са се включили доброволно в курса), когато очакванията им не се изпълняват“². Затова житейски ситуации, наред с опита на учащите, трябва да са в основата на учебния процес и учебното съдържание. Така учащите ще откриват връзката с важните неща от своя живот³ и ще осъзнават ползата от усвояването на знанието.

Възрастните учаци сами решават какво е важно за тях – в т.ч. по отношение на ученето – те предприемат инициатива и полагат целенасочени усилия да се учат, когато са осъзнали за себе си ползата от това. И ако преценят, че това, което им се предлага, не е полезно и не може да се приложи незабавно (или в най-скоро време), може да престанат да идват на занятия или да не полагат никакви усилия.

¹ Гюрова, В., В. Божилова. Формиране на умения за учене. С.: „Св. Кл. Охридски“, 2008.

² Characteristics of Adult Learners – <http://thelearningcoach.com/learning/characteristics-of-adult-learners/> September 28, 2009.

³ Гюрова, В. Андрогогия – изкуството да обучаваме възрастни. С., 1998, с. 105.

На фона на бедността и битовите проблеми, с които се сблъскват по-голямата част от малограмотните хора, ученето може да се окаже дейност, оценена като не толкова важна за тях точно за този момент от живота им. А ако продължително време са били безработни, те ще са допълнително демотивирани да учат, защото няма да са убедени, че обучението ще им помогне да си намерят работа и да заживеят по-добре. Често този песимизъм се определя от предразсъдъци и стереотипи, както и от преживяно дискриминационно отношение. Тогава една от най-трудните ви задачи е да им покажете *перспективата, смисъла от това да учат*. Покажете им, че обучението е важно не само за да си намерят работа, но и защото ще могат по-добре да помогнат на себе си, на семействата и на децата си.

Готовността и отговорността на възрастните учащи към учебната работа са свързани с осъзнаването на потребността да учат, за да удовлетворят конкретни потребности от знания и умения. Те очакват това, което учат, да им бъде полезно веднага. Колкото са по-възрастни, толкова повече имат потребността да виждат, че могат да приложат незабавно (не в бъдеще) наученото. Затова е необходимо във всеки подходящ момент да им посочват конкретната полза от обучението и чрез новото знание да могат да решават конкретни проблеми и да се чувстват справящи се.

Възрастните учащи се нуждаят *от признаването на техния опит и ценности като фактор за интегрирането им в групата учащи*. В процеса на обучение те ще търсят и ще преоткриват този опит и ценности.

Склонността и предпочитанието на възрастните учащи сами да решават какво е важно за тях, се определя и от това, че те, съзнателно или не, в повечето случаи *възприемат себе си като независими („самоуправляващи се“ или „саморъководещи се“) личности*. В този случай можете да ги мотивирате за учене, като им посочите връзката между по-високото образование и самочувствието. Колкото по-образован е човек, толкова по-свободен и независим се чувства, а хората ще го уважават повече.

Възрастните хора имат силно развита чувствителност по отношение на достойнството си и уважението, което получават. Често по-възрастните учащи се притесняват от своята напреднала възраст, особено ако в групата има по-млади учащи, с които непрекъснато се сравняват. Възрастта, която те приемат като пречка за ефективно учене, може да се окаже сериозна причина да се откажат да завършат курса. В този случай вашата задача е, разговаряйки с тях насаме, да подчертаете, че те не са твърде стари да учат, че имат дълъг живот пред себе си, че винаги има какво ново да се научи, и това е достойно за уважение.

Възможно е някои от вашите възрастни учащи да имат потенциални физически ограничения (особено хора с увреждания) – например да се затрудняват с четенето на букви (текст) с по-дребен шрифт или с възприемането на малки образи на екрана на компютъра, или да имат проблеми с писането. Това налага прилагането на индивидуален подход и специални усилия от ваша страна, за да развиете у тях необходимите умения.

Част от участниците в курса може да са демотивирани да учат и защото са попаднали в него „по задължение“ – принудени от правилата, свързани с получаването на социални помощи, или от проблеми с намирането на работа в условията на безработица. Вашата задача е да покажете на тези учащи, че за тях е изключителен шанс да попаднат в този курс. Акцентирайте върху опита, който имат и чрез който могат да бъдат полезни на другите участници. Подчертайте реалната възможност чрез това и последващото го обучение да си намерят по-лесно работа, да бъдат добри и да стават все по-добри в нея, да се чувстват „справящи се“ и „можещи“, да се изявяват и да печелят признание, за което са необходими допълнителни знания.

Според английските специалисти възрастният учащ:

- сам „конструира“ знанието си като мозайка, затова не бива да бъде възприеман като магнетофон – да запомня и възпроизвежда наготово определена информация;
- иска да види картината като цяло – за целта преподавателят следва да обяснява как всяка част от курса и всяка задача се вписват в общото цяло (темата, предметната област и пр.);
- е селективно небрежен – доверява се (поне в началото) на авторитети;
- придвижва се напред чрез оценяването – иска да е наясно какво и доколко е постигнал, къде греша и как да поправи грешката;
- е с ограничено внимание – поради физиологически особености и „претовареното“ с проблеми и задачи съзнание;
- може лесно да бъде претоварен поради собствените си многобройни проблеми – затова следва задачите да се редуват по трудност и поднасянето на информация да се разнообразява със схеми, таблици, графики, снимки, аудио- и видеозаписи;

- учи различно от ученика – затова не бива да бъде третиран като дете, а като партньор в учебния процес;
- учи добре, като прави нещо – теорията трябва да бъде операционализирана с много практически задачи и упражнения;
- учи добре, като поема отговорност за собственото си учене – ето защо трябва да бъде уважаван и стимулиран да поема по-голяма отговорност;
- има чувства, които трябва да бъдат щадени и уважавани.

В контекста на казаното дотук преподавателите би следвало да се съобразяват с характеристиките на възрастните учащи и на тяхното учене. От тези характеристики произтичат някои предимства и недостатъци, които биха улеснили или затруднили работата с тях.

Това, което би улеснило работата с учащите, е:

- да се опитате да опознаете вашите учащи, особено по отношение на ценностите, които са важни за тях, и опита, който имат;
- да им помогнете да разберат колко важно за тях е да учат;
- да им помогнете да преодолеят стереотипи и предразсъдъци, които им пречат да видят перспективата от ученето;
- да ги мотивирате чрез акцентирание на ценностите, които са важни за тях (децата, семейството, свободата, доходите и др.);
- да правите непрекъснато връзка между учебния материал и опита им;
- да им помогнете чрез перманентна обратна връзка да преодолеят страха си от ученето и да придобият самочувствие на справящи се;
- да им помогнете да развият необходимите умения за учене, за да се справят все по-добре.

Това, което може да затрудни работата с учащите, е:

- в групата да има учащи, които не владеят добре говоримо и не разбират български език;
- в групата да има учащи, които са в курса по принуда (заради социалните помощи например) и поради това не се отнасят сериозно към учебната работа – на тях ще им е необходимо известно време, за да приемат ситуацията и да видят в нея добрия шанс за себе си, което ще ги мотивира да започнат да участват по-активно в учебния процес;
- някои от вашите възрастни учащи да имат емоционални бариери – да се притесняват от ученето или да са напрегнати (до гневни) от притискащи ги проблеми и промени, свързани с работата, семейството и други, или просто да се страхуват „да не се изложат“;
- малък учебен опит – възможно е повечето от вашите учащи да са били ученици доста отдавна и/или за много кратък период от време, което би затруднило работата им и поне в началото ще наложи по-бавен темп на учене;
- поради липса на опит и умения за учене, както и поради многото ангажименти, които имат извън курса, при по-интензивен учебен процес повечето ваши учащи биха се уморявали бързо;
- по различни причини е възможно някои от учащите да пропускат занятия, което ще наложи индивидуална работа с тях;
- поради чувствителността си по отношение на това как се справят, е възможно някои от участниците в курса да се опитат да прикрият затрудненията си;
- някои от тях биха се притеснявали да споделят лично мнение.

От вашите умения да организирате и да реализирате методически правилно учебния процес за обучение на възрастните, зависи по-слабата проява на негативните характеристики, което би повишило ефективността от обучението.

УЧЕБНИЯТ ПРОЦЕС С ВЪЗРАСТНИ УЧАЩИ

Според специалистите разликата между децата и възрастните като учащи променя и характера на учебния процес – от ориентиран към учителя (педагогически подход) към ориентиран към учащите (андрагогически⁴ подход), от обект-субектен към субект-субектен, от базиран на правилата на учителя към базиран на договарянето, партньорските взаимоотношения и взаимодействието, от водещата роля на опита на учителя към водещата роля на оползотворяване на опита на учащите и др. Това го прави:

⁴ Андрагогията е наука (теория) за образованието на възрастните. Тя изследва условията, факторите и организацията на обучението на възрастните, които ги подпомагат да учат успешно и ефективно (по-подробно виж: Гюрова, В. Андрагогията в шест въпроса. София – Габрово, 2011).

- проблемно ориентиран;
- динамичен и разнообразен;
- ориентиран към бързата приложимост на знанията в практиката – възрастните учат по-добре, като практикуват (правят нещо);
- интегриращ ученето с мисленето, старите с новите знания и опит;
- формиращ нагласи, отношения и ценности като част от учебната работа и резултат от интерактивността и разнопосочното взаимодействие.

По отношение на организацията това е процес, който почива върху:

- *договарянето* на правила на групата, на компоненти на учебната работа, на организацията и др. В обучението на възрастни всичко може да бъде обект на договаряне;

- *динамиката*, която се постига чрез съчетаването на индивидуална с групова и фронтална работа; съчетаване на „традиционно“ (лекционен тип) с интерактивно обучение, основаващо се на взаимодействието на преподавателя с учащите, между самите учащи, между учащите и софтуерни продукти (ако се използват електронни медии и носители на информация); смяна на дейностите и на състава на участниците в подгрупите;

- *споделянето на индивидуалната и груповата отговорност* – в учебния процес с възрастни учащи еднаква отговорност за резултатите от работата носят и преподавателят, и учащите; това означава загриженост на всеки и на всички за всичко, което се случва в учебната зала, взаимопомощ и сътрудничество при изпълнението на всяка учебна задача, за да бъдат всички успяващи;

- *диалогът* – той става факт само при съчетаването на слушането (изслушването) с чуването и разбирането, на питането с отговарянето, на уважаването на различията в позициите с „отвореното съзнание“ към нови идеи и различни мнения;

- *равенството* между членовете на групата и *равнопоставеността на учащите и преподавателя* по отношение на правото на мнение, позиция, избор и изява;

- *позитивният, стимулиращият, творческият микроклимат* – той се гради на взаимно уважение, толерантност, откритост, доверие, загриженост, ангажираност, положителни емоции, сътрудничество и взаимопомощ;

- *функционалността* – процесът на обучение на възрастни не трябва да спира до простото научаване от учащите на определена информация – важно е тя да бъде разбрана и прилагана в нови ситуации и за решаването на нови учебни задачи. Обучението на възрастните трябва да бъде функционално, което означава наученото да им даде възможност да действат и да се чувстват добре (да функционират ефективно) в своите общности и в обществото. Нещо повече, то трябва да мотивира учащите да продължат да учат, за да са способни да продължават да действат („да функционират“) в общества, които постоянно се променят⁵. А българското общество в момента е в процес на промяна.

За да постигнете успех в обучението на вашите възрастни учащи, трябва да отделите достатъчно време за подготовка на учебния процес, което означава:

- да се запознаете с учебната програма по предмета и да я следвате;
- да планирате всяко занятие;
- да подберете учебното съдържание;
- внимателно да подберете методите на обучение;
- да помислите за подходящото представяне на материала (да подготвите презентация, ако е необходимо);
- да подготвите учебни материали за учащите;
- да организирате и своето преподавателско портфолио⁶.

МЕТОДИ НА ОБУЧЕНИЕ

Мислейки за приоритетите на занятието, не забравяйте вашите учащи. Те трябва да са активно включени в учебния процес – „да правят нещо“, не просто да ви слушат. Практиката показва, че възрастните учат и постигат по-добри резултати, като „правят нещо“. Затова и тяхното обучение трябва да е ориентирано към действие, в процеса на което те използват по най-добър начин своя опит и опита на другите („учене от опита и чрез опита“). Това на практика означава да съчетавате традиционно с интерактивно обучение. Интерактивното обучение се опира на взаимодействието

⁵ Bholá. H. S. A source book for literacy work. Perspective from the classrooms. London, Jessica Kingsley Publishers Ltd, 1994, p. 76.

⁶ По-подробно за преподавателското портфолио виж: Гюрова, В., В. Божилова. Портфолиото на преподавателя. С.: Европрес, 2008.

между вас и учащите, както и между самите учащи (когато работят индивидуално, по двойки или в по-големи групи)⁷.

Безспорно, за да преподадете ново учебно съдържание, е добре да ползвате лекцията като метод (в съчетание с мултимедийни презентации или без тях). За възрастните учащи традиционната информационна лекция (със или без мултимедия), при която вие говорите през цялото време, а учащите ви слушат, може да се окаже доста изморителна. Затова е добре да използвате интерактивна лекция, при която лекционните моменти (т.нар. минилекции, или 5 – 10-минутни лекции) се редуват с индивидуална и групова работа. За целта трябва да познавате и използвате различни активни⁸ и интерактивни методи, които не просто правят учебния процес разнообразен и интересен, но и повишават разбирането и мотивацията на учащите за активно включване в учебната работа. Съществува голямо разнообразие от интерактивни методи, но дори използването само на някои от предложените по-долу ще повиши ефективността на учебния процес и ще постави учащите ви в активна позиция.

СВЕТКАВИЦА

Това е метод, който може да се използва както за запознанство, така и за бърза проверка на знанията или отношението на учащите към даден проблем. В този случай хвърляте лек и мек предмет към различни учащи, задавайки въпроси, които изискват кратък и бърз отговор. Важен е ефектът на изненадата – имена не се съобщават.

ЛАВИНА (СНЕЖНА ТОПКА)

Това е метод (техника) за събиране на информация „чрез натрупване“. Може да се приложи писмено или устно. При писмената форма вашите учащи ще трябва да напишат последователно (един след друг) своето мнение по предварително определен от вас въпрос (или учебна задача). Помислете с какво ще запълните времето, през което участниците в групата пишат, за да не се губи учебно време в чакане да завърши и последният участник.

При устната форма всеки участник дава мнението си по поставения въпрос, като може да се постави изискването да не се повтарят вече казани неща.

СВЕТОФАР

Метод за разпределяне (групиране) на информация и за оценяване на знания и съобразителност. Водещо е насочването на вниманието на учащите към конкретни действия, обусловени от трите цвята на светофара, с цел: уточняване на правила (зелено – разрешено, жълто – разрешено при определени условия, червено – забранено); оценяване на степента на вярност на определена информация (зелено – верен (пълен) отговор, жълто – отчасти верен (непълен) отговор, червено – грешен (непълен) отговор).

РОЛЕВИ ИГРИ

Всяка ролева игра има: ролева ситуация, място на действието и действащи лица (реални и въображаеми), които влизат в определени роли. За по-добро влизане в роля е добре да подготвите предварително ролеви карти за всички участници в играта (описание на очакваното ролево поведение). Познати са три основни вида ролеви игри:

– *симулационни игри* – целта е да се възпроизведат характеристиките на възможна ситуация, която изисква адекватно поведение; чрез тях се усвояват знания, но акцентът е върху формирането на умения, изграждането на характера и усвояването на ценности;

– *ситуационни игри (проиграване на случаи)* – целта е да се „проиграе“ решението на трудна ситуация, която реално провокира напрежение и конфликт;

⁷ По-подробно виж: Гюрова, В., В. Божилова, В. Вълканова, Г. Дерменджиева. Интерактивността в учебния процес, или за рибаря, рибките и риболова. Габрово: Експрес, 2006.

⁸ Според Джон Дюи един метод е активен, когато учащият е в автентична ситуация на изпробване и е ангажиран в продължителна дейност, от която сам е заинтересован; когато е налице проблем, който в тази ситуация стимулира мисленето; когато учащият разполага с информация и провежда наблюдения, които са му необходими за вземането на решения; когато той предвижда решенията и е отговорен за достигането до правилния отговор; когато е налице възможност за практическа проверка на идеите с цел определяне на знанието (приноса) им и доказване на тяхната валидност (по: Goguelin, P. La formation continue des adultes. 2 ed. P.: PUF, 1975, p. 108).

– *игри граматизации* – ролеви игри, при които се възпроизвежда определен сценарий под формата на монолог, диалог, пантомима; възможно е да се разиграват драматизации по конкретен текст или по сценарий, измислен от учащите. Учащите трябва „да влязат в кожата“ на героите, да мислят и действат като тях. Целта е да се преживее определен проблем или ситуация, при което, на базата на емоционалното включване, се осмислят реални проблеми. След проиграването на драматизацията се прави коментар и се обобщава поука, свързана с реалността.

ДИСКУСИЯ

Тя е в основата на много методи, но може да се използва и като самостоятелен метод. Най-често се използва дискусията тип „мозайка“ (отворена дискусия), при която самостоятелно или разделени в подгрупи, учащите представят своето мнение и позиция по даден проблем.

Насочете учащите да съблюдават някои *основни правила*, като:

- да помислят предварително каква позиция ще защитават;
- да мислят и говорят кратко и ясно;
- да говорят само това, което мислят и което лично ги вълнува;
- да не се опитват да доказват нещо, в което не вярват;
- да спорят спокойно, честно, без обиди, без етикетирание;
- да уважават мнението на другите;
- да доказват тезата си с факти и аргументи.

ОЦЕНЯВАНЕТО НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧАЩИТЕ

Един от принципите на образованието на възрастните гласи: „Възрастните напредват чрез оценяването“. То им дава информация как се справят, затова трябва да се прави непрекъснато (т.нар. *текущо оценяване*) и в края на обучението (*финално оценяване*).

За разлика от оценяването при децата оценяването на възрастните следва да бъде диагностично – чрез него „да се установи какво са научили възрастните, какво някои възрастни все още не са научили и защо“⁹. Специалистите препоръчват оценяването да бъде „невидимо“ – да бъде вплетено в материалите и в практиката на преподаването и ученето, така че „да не се приема като изпитване, а по-скоро като полезна за обучението обратна връзка“¹⁰. Друго изискване към оценяването на възрастните е то да бъде чрез съучастие – „възрастните учащи трябва да участват в собственото си оценяване“, например като сами съставят изпитни задачи един за друг, измислят дидактически игри за оценяване, оценяват собствените си тестове и определят собствени критерии за успех.

Самооценяването е важен елемент от обучението на възрастните. Но то трябва да е добре подготвено. Използването на въпроси като: „Как мислите, че се справяте?“ или „Удовлетворени ли сте от това, което научихте?“, не дават значима информация (освен за това как се чувстват учащите). Един център по ограмотяване във Филаделфия (САЩ) препоръчва провеждането на „конференции“ (конфериране между учащия и обучаващия) на всеки шест месеца за целите на оценяването по следните теми: *всекидневното на учащия, стратегии за четене и писане, интереси, възприемането на четенето и писането, обсъждане (отчитане на изпълнението) на целите*. Всеки учащ има свое портфолио за изпълнение на задачите и текущата работа. Успехът се измерва според собствените цели на учащия. Предимството на това оценяване е, че всеки учащ е мотивиран от собствени цели, в процеса на дискусията става ясно какво учащият може или не може да прави, липсват напрежението и страхът от изпитването, учащият е активно включен и развива самоуважение към себе си.

Най-често оценяването се свързва със знанията на учащите. Но когато става въпрос за възрастни учащи, следва да се има предвид и оценяването на техния прогрес по отношение на разбирането, анализа, синтеза, трансформирането и прилагането на знанията, както и мястото на самооценяването, взаимното оценяване и груповото оценяване в учебния процес. Затова за вас е важно да обмислите: *Какво искате да оцените? Как можете да оцените постиженията на учащите? Как можете да оцените разбирането? Как можете да оцените ефективността на проведеното обучение?*

⁹ *Bhola. H. S. A source book for literacy work. Perspective from the classroofs. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd, 1994, p. 67.*

¹⁰ Пак там.

Измерване на постиженията на учащите
(по Б. Блум)

Нива на абстракция. Компетентност	Демонстрирани умения	Постигания на учащите (въпроси за проверка)
Знания	Наблюдава и се позовава на информация. Знае фактологията – дати, събития, места. Познава основните идеи. Владее добре учебното съдържание.	Чете, определя, казва, описва, идентифицира, показва, етикетира, натрупва, изследва, попълва таблици, цитира, назовава, посочва кой, кога, къде и т.н.
Разбиране	Разбира информацията; улавя смисъла; пренася знания в нов контекст; интерпретира факти, сравнява, противопоставя; подрежда, групира, прави заключения за причини, предвижда последствия.	Обобщава, описва, интерпретира, противопоставя, предвижда, обединява, разграничава, оценява, разделя, дискутира, степенува.
Прилагане	Използва информацията; използва методи, концепции и теории в нови ситуации; решава проблеми, като използва необходимите умения и знания.	Прилага, демонстрира, смята, попълва, илюстрира, показва, решава, изпробва, модифицира, свързва, променя, класифицира, експериментира, открива.
Анализ	Вижда моделите; организира частите; открива скрит смисъл; идентифицира компоненти.	Анализира, разпределя, подрежда, обяснява, свързва, класира, аранжира, разделя, сравнява, селектира, пренася.
Синтез	Използва идеи, за да създава нови такива; обобщава дадени факти; свързва знания от различни области; предвижда, прави заключения.	Комбинираща, интегрира, модифицира, пренарежда, замества, планира, създава, конструира, измисля какво би станало, ако..., композира, формулира, подготвя, обобщава, пренаписва.
Оценяване	Сравнява и разграничава идеи; оценява стойността на теории и презентации; прави избор на основата на разумни аргументи; проверява стойността на доказателствата; признава субективизма.	Оценява, решава, степенува, градира, тества, измерва, препоръчва, убеждава, селектира, отсъжда, обяснява, дискриминира, подкрепя, заключава, сравнява, обобщава (резюмира).

Текущото оценяване се провежда оперативно в хода на обучението чрез различни методи – устно представяне на теза, изпълнение на задача (в писмен вид), тестове върху определени части от изучения материал, решаване на казуси и пр. Важно е винаги, когато е възможно, да давате на учащите обратна информация (обратна връзка) за това как се справят, кои са силните и слабите им страни, на какво да обърнат повече внимание. За тях това „качествено оценяване“ е по-важно от количественото оценяване, от бележката (оценката/цифрата), която ще им поставите.

Независимо от текущото оценяване в края на обучението е добре да се направи финален изпит. За целта може да се използват различни методи¹¹ или форми на изпитване.

Тестове

Това е форма на писмен изпит, при който се оценяват знанията на учащите. Тестовите са подходящи за проверка на знанията и определени умения на учащите (репродуктивни, за прилагане и пренос на знания, за прилагане на творчески подход и др.). Може да бъдат използвани във всички етапи на учебния процес за целите на текущото и финалното оценяване. Дават възможност да се оценят едновременно и за кратко време голям брой учащи.

¹¹ По-подробно виж: *Гюрова, В., В. Божилова. Портфолиото на преподавателя. С.: Европрес, 2008, Приложение 18.*

II. СТРУКТУРА И КОМПОНЕНТИ НА РАБОТНИТЕ ЛИСТОВЕ ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

Всеки учебен комплект съдържа няколко компонента, които са органично свързани помежду си в съдържателен и функционален план.

Основният учебен текст (базисната информация) в работните листове е по същество структуриран исторически разказ, който цели постигането на оптимален обем, прегледност, цялостност, последователност и вътрешна логика на изложението на основните факти и събития по проблемите. Базисната информация по всички теми има приблизително еднакъв обем (около 350 думи). Текстът е структуриран с подзаглавия, което ще спомогне за по-лесното му възприемане и усвояване от обучаемите.

Рубриката „Исторически извор“ в работните листове представя откъс от писмен исторически източник, който осветлява важен аспект от учебното съдържание. Към него са формулирани кратки въпроси и задачи за анализ, които целят да стимулират осмислянето на учебния материал, търсенето на допълнителна информация по зададените въпроси, както и актуализиране на определени проблеми, които имат своята проекция в нашата съвременност. Предложените документи са в адаптиран и съкратен вид, така че да не затрудняват особено обучаемите, и същевременно работата с тях да съдейства за формиране на умение за елементарен контент анализ и критичен прочит на източниците, изисквани от програмата.

Рубриката „Знаете ли, че...“ има за цел да представи значими проблеми, свързани с темата. Подбрана е допълнителна информация, която би могло да бъде частично известна на обучаемите от медиите или други извънучебни източници. Тя съдържа потенциал за провеждане на обсъждания (дискусии) и представяне на лични мнения по обсъжданите проблеми от обучаемите. Предвид на елементарните или деформирани, стереотипни представи и познания на част от обучаемите, в тези случаи са водещи ролята и отговорността на учителя за насочване на обсъжданията в посока, адекватна на постиженията на съвременната историческа наука.

Илюстративният материал е подбран съобразно изискванията на програмите и цели да обогати представите на обучаемите за историята с помощта на визуални материали. Зададеният по проекта ограничен обем на комплектите работни листове не дава добра възможност нито по отношение на количеството, нито на качеството на изображенията, които са черно-бели. Независимо от това учителят следва да отдели нужното внимание на изображенията в работните листове, част от които също подлежат на анализ като исторически документи.

Рубриката „Въпроси и задачи“ цели да стимулира най-вече осмислянето на учебния материал, открояването на акцентите в дадена тема в адаптирания им вариант за обучение на възрастни. Част от въпросите целят актуализиране и обобщаване на вече достигнати познания и представи. Други са насочени към развиване на абстрактното мислене и на историческото съзнание на обучаемите чрез способност за систематизиране на факти, събития и явления, откриване на причинно-следствени зависимости, формулиране на собствени изводи и заключения по разглежданите проблеми. Значителна част от въпросите може успешно да се използват за провеждане на достъпни обсъждания в зависимост от равнището на групата и по преценка на учителя. В тази рубрика са предложени и определен брой задачи за самоконтрол, които се решават (попълват) писмено. Залага се на задачи със свободен отговор, за разлика от тестовете за текущ контрол, където преобладават задачите със структуриран отговор.

Учебният речник е съставна част на всеки комплект работни листове, изнесен накрая в азбучен вид. Този подход предвид възрастта на обучаемите е избран с оглед на възможността те да формират умение за работа с речник, както и да се стимулира познавателният им интерес. Освен историческите понятия от учебната програма авторите са включили малък брой термини, които по тяхна преценка са важни за разбиране и осмисляне на учебното съдържание. Формулировките са кратки, работни и без да претендират за изчерпателност, са съобразени с възрастовия профил. Не на последно място, активното използване на речника и усвояването на съдържанието на термините в техния конкретен контекст ще съдейства за повишаване на общата хуманитарна култура на обучаемите.

Цветните приложения съдържат подбран по преценка на авторите разнороден материал. В 5. клас (I етап) следва да се отдели съществено внимание на формирането на начални умения за четене на историческа карта и способността за пространствена локализация. Предложени са детайлни и същевременно четивни карти върху основни периоди, държави и цивилизации от Античността и Европейското средновековие, от средновековната, новата и съвременната българска история, които дават възможност да се проследи континуитетът в историческото развитие. Преподавателят следва да отдели сериозно внимание на запознаването с условните знаци на историческата карта и да работи активно и целенасочено с учащите върху формирането на умение за работа с карта.

В приложенията са предложени и разнородни илюстрации, подбрани с цел да визуализират и допълват важни аспекти от учебното съдържание според изискванията на програмите. Освен необходимото картно съдържание в приложенията са представени емблематични културни паметници за съответните епохи, периоди и цивилизации.

За ефективно постигане на целите на обучението е важно всеки учащ да работи в часа едновременно с работния лист и съответната страница от цветното приложение, поставени на работното му място. Обучителят от своя страна следва да вплива по подходящ начин изображенията и картите с оглед пълноценно визуализиране и разбиране на новото учебно съдържание.

Тестовете за самооценка и контрол са организирани със стремеж за равнопоставено представяне на различните раздели на учебния материал с оглед на броя на методичните единици.

III. ПРИМЕРНИ ТЕМАТИЧНИ РАЗПРЕДЕЛЕНИЯ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ АКЦЕНТИ

ЦЕЛИ НА АДАПТИРАНАТА УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА I ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ В КУРС ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ ОТ ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ

Учебната програма по история и цивилизации за 5. клас е предназначена за лица, навършили 16 години, които не са ученици. Тя е съобразена изцяло с учебната програма за общообразователна подготовка по история и цивилизации 5. клас. Учебното съдържание обхваща първите две епохи в историческото развитие на човечеството – Праистория и Античност. В този курс обучаемите се запознават с появата и достиженията на първите човешки цивилизации с акцент върху развитието на Средиземноморския свят. Важно място заема и историята на днешните български земи през разглежданите епохи. Така се формира отношение към античното културно наследство и неговата роля в историческото битие на Европа, както и разбиране за връзката минало – настояще. В процеса на обучение се формират и надграждат умения за овладяване и прилагане на специфични техники на историческото познание. Учебната програма е съобразена с утвърдения учебен план за обучение на възрастни. В рамките на курса и на предвидените 18 учебни часа се осигурява постигането на очакваните резултати, определени с Държавните образователни стандарти от обучението по история и цивилизации в края на 5. клас.

Оценяването на постиженията на обучаемите отразява равнището на достигане на очакваните резултати в учебната програма. То отчита динамиката в различните сфери на познавателната им дейност (усвояване и преработване на информация, прилагане на знания и умения, формиране на компетентности). Необходимо е да се има предвид и личният индивидуален жизнен или професионален опит на обучаемите. Поради спецификата и разнообразния характер на очакваните резултати при оценяването може да се използват различни методи и средства за проверка и оценка. Оценката в края на курса се формира въз основа на текущо оценяване и писмен тест и отразява нивото на постигнатите компетентности през целия период на обучение. Текущото оценяване се извършва на базата на устни и писмени изпитвания (домашни работи, упражнения, практически задачи, проектна дейност, работа в екип и др.). Писменият тест съдържа въпроси и задачи с избираем отговор и задачи с кратък свободен отговор върху основни знания, умения и компетентности от учебната програма. Обучаемите трябва предварително да са информирани за критериите и системата за оценяване на постиженията им.

УТВЪРДИЛ

Директор:
(Име, фамилия, подпис)

ПРИМЕРНО ГОДИШНО ТЕМАТИЧНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ по учебния предмет *история и цивилизации* за 5. клас (I етап на обучение)

ОБЩ ХОРАРИУМ НА КУРСА – 18 УЧЕБНИ ЧАСА

№ по ред	Учеб-на седмилца по ред	Тема на урочната единица	Вид урочна единица	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Тема ВЪВЕДЕНИЕ В ИСТОРИЯТА								
1	1	Историята и нейните източници. Времето в историята	нови знания	Разбира смисъла на науката история. Различава основните видове исторически източници: материални и писмени; и дава примери за тях. Обяснява основни исторически понятия, с които работи, и посочва примери за тях.	исторически източници/извори, Праистория, Античност, хронология	Обяснение, обсъждане	Текущо оценяване на комуникативните умения	
1	1	Времето в историята и нейните източници	упражнение	Използва линия на времето. Преобладава години във векове. Използва хронологични и пространствени ориентир при описание на исторически събития. Извлича информация от писмени документи, карти, изображения.		Практически задачи за хронологична ориентация и разпознаване на писмени и материални исторически извори	Текущо оценяване на комуникативните умения, логическото мислене и уменията за работа в екип	В един учебен час с прецизна тема
Тема ПРАИСТОРИЯ								
2	1	В началото на човешката история. Преходът към земеделие и животновъдство	нови знания	Разбира ролята на географските условия за появата и развитието на земеделието. Изброява последици от развитието на земеделието, животновъдството и занаятите. Описва промени в обществото с откриването на металите (Варненски некропол). Разпознава паметници на праисторическото изкуство.	номади, земеделци, некропол	Беседа, разказ, обсъждане, работа с изображения, с карта и линия на времето	Текущо устно оценяване	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Тема ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ								
3	2	Страната на Нил	нови знания	Използва историческа карта (определя местоположение, граници, значими политически и културни центрове и др.). Описва възникването на цивилизации, държави и форми на държавно управление (град държава, царство, империя). Представя обществените групи и бита на хората в Древен Египет. Извлича информация от исторически източници за обществото, стопанските дейности и всекидневието на хората. Разпознава паметници на архитектурата и изкуството от Древен Египет. Разграничава писменостите на източните народи (йероглифи, клинопис, буквено писмо).	цивилизация, държава, свободни хора, роби	Обяснение, разказ, работа с карта, писмени извори и изображения, линия на времето	Текущо устно оценяване	
4	2	Първите държави в Месопотамия	нови знания	Използва историческа карта (определя местоположение, граници, значими политически и културни центрове и др.). Описва възникването на цивилизации, държави и форми на държавно управление (град държава, царство, империя). Обяснява ролята на законите за развитието на държавата (законите на Хамурапи). Извлича информация от исторически източници за обществото, стопанските дейности и всекидневието на хората.		Разказ, обяснение, работа с писмен документ, линия на времето и карта	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за извлеченията и заключения	
5	3	Общества и религиозни култури в Древна Месопотамия	нови знания	Представя обществените групи и бита на хората в Древен Египет и Месопотамия. Познава главните божества на египтяните (Озирис, Изида, Амон-Ра) и на населението на Месопотамия (Мардук, Иштар). Търси и обработва информация чрез ИКТ по зададени показатели за достиженията на първите цивилизации.	политеизъм, жрец, храм	Разказ, обяснение, работа с писмен документ, линия на времето и карта	Текущо устно оценяване	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	3	История и религия на древните евреи	нови знания	Използва историческа карта (определя местоположение, граници, значими политически и културни центрове и др.). Описва възникването на цивилизации, държави и форми на държавно управление (град държава, царство, империя). Познава ранната история и религия на евреите (юдаизъм).	монотеизъм	Разказ, обяснение, работа с писмен документ, линия на времето и карта, обсъждане на монотеизма	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за откриване на причинно-следствени зависимости	
Тема ДРЕВНА ЕЛАДА								
7	4	Раждането на Елада. Антитеичният свят и войната	нови знания	Използва историческа карта (определя местоположение, граници, значими политически и културни центрове и др.). Описва възникването на цивилизации, държави и форми на държавно управление (град държава, царство, империя).		Беседа, разказ, работа с писмен документ, линия на времето и карта, обсъждане на ролята на войната в древните общества	Текущо устно оценяване	
8	4	Античният полис и неговите граждани	нови знания	Познава елементи на държавност в полиса. Различава обществените групи в полиса. Открива елементи на атинското демократично наследство в съвременността. Извлича информация от исторически източници за обществото, стопанските дейности и всекидневие на елините. Обяснява различията във възпитанието на децата в Спарта и Атина.	полис, колонизация, олигархия, демокрация, граждани	Беседа, разказ, работа с писмен документ, дискусия за ценностите на демокрацията	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за характеризиране на личности и причинно-следствени връзки в историята	
9	5	Културата на Древна Елада	нови знания	Познава главни елински богове (Зевс, Хера, Атина, Дионис). Представя герои от старогръцката митология (Одисей, Ахил, Икар, Херакъл и др.) Разбира значението на древногръцкия театър и олимпийските игри в живота на елините. Дава примери за спортове, включени и в съвременните олимпиади. Познава паметници на елинската и елинистическата култура като част от световното културно наследство.	„Златен век“, книжовна школа	Беседа, разказ, работа с писмен документ, карта и линия на времето, дискусия за ролята на личностите в историята и културното развитие на човечеството	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за характеризиране на личности и за издирване и обработка на информация чрез ИКТ	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
				Търси и обработка информация чрез ИКТ по зададени показатели за представители и постижения на елините в различни научни и културни области.				
Тема ДРЕВНА ТРАКИЯ								
10	5	Тракийската държавност и култура	нови знания	Определя местоположението на Древна Тракия и някои тракийски племена. Разпознава Одриското царство като пример за държавно обединение. Търси и обработка информация за тракийски владетели чрез ИКТ по зададени показатели.		Беседа, разказ, работа с карта, писмен извор и линия на времето	Текущо устно оценяване на знания и умения	
10	5	Наследството на траките	упражнение	Описва елементи от живота на траките въз основа на различни исторически източници. Познава обектите на тракийското културно наследство, включени в списъка на ЮНЕСКО. Разпознава значими тракийски съкровища (Вълчитрънско, Панагюрско, Розенско).	Тракийски конник	Работа с писмени извори и изображения, издирване на информация за културното наследство на траките	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за работа с писмени извори и изображения	В един учебен час с предишната тема
Тема ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯТ СВЯТ								
11	6	Империята на Александър Велики. Елинистическият свят		Описва исторически личности по зададени опори. Свързва политиката на Александър Велики със зараждането на елинистическата епоха.	елинизъм	Беседа, разказ, обсъждане, сравняване, извличане на изводи за факторите, определящи формирането на цивилизацията	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за работа с писмени извори и изображения	
Тема ДРЕВНИЯТ РИМ								
12	6	Древна история на Италия. Раждането на Рим	нови знания	Описва образите на Ромул и Рем, представени в митологията. Различава обществените групи в Древен Рим. Извлича информация от исторически източници за обществото, стопанските дейности и всекидневното на древните римляни.	патрици, плебеи	Разказ, беседа, работа с писмен извор, карта и линия на времето	Текущо устно оценяване на знания и умения	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
13	7	Римската република	нови знания	Разполага върху линия на времето основните етапи от развитието на Древен Рим (царски период, република, империя). Познава елементи на държавност в Римската република и Римската империя. Търси и обработва информация по зададени показатели чрез ИКТ за видни държавници.	магистрати, провинция	Разказ, беседа, работа с писмен извор, карта и линия на времето	Текущо устно оценяване на знания и умения	
14	7	От република към империя	нови знания	Разполага върху линия на времето основните етапи от развитието на Древен Рим (царски период, република, империя).		Разказ, беседа, работа с писмен извор, обсъждане, извездане на изводи и заключения	Текущо устно оценяване на знания и умения	
14	8	Общество и религия в Римската империя	нови знания	Познава елементи на държавност в Римската империя. Познава главни римски богове (Юпитер, Нептун, Венера, Марс). Извлича информация от исторически източници за обществото, стопанските дейности и всекидневието на древните римляни.		Разказ, беседа, обяснение, работа с изображения	Текущо устно оценяване на знания и умения	
15	8	Раждането на християнството. Християнската религия и Църквата през I – III в.	нови знания	Описва възникването и разпространението на християнството.	Библия	Разказ, беседа, обсъждане на ценностите на християнството		
16	9	Римската култура	нови знания	Дава примери за приносите на римляните в сферата на строителството. Търси и обработва информация чрез ИКТ по зададени показатели за представители и постижения на древните римляни в различни научни и културни области.		Беседа, разказ, обяснение, работа с илюстрации		
17	9	Културно наследство на римската цивилизация	упражнение	Търси и обработва информация чрез ИКТ за постижения на древните римляни в различни научни и културни области. Описва характерни паметници на римската антична култура в днешните български земи.		Работа с ИКТ, презентирание на резултати от проучване		В един учебен час с прецизна тематика
18	10	Тест за проверка на изходното равнище	контрол	Очакваните резултати по програмата	понятията по програмата	Писмена проверка		

СЪДЪРЖАТЕЛНИ АКЦЕНТИ В МЕТОДИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ

Тема 1. ПРАИСТОРИЯ

1. В началото на човешката история. Преходът към земеделие и животновъдство

Ограниченият обем на адаптираната програма изисква в тази тема да бъдат представени в много стегнат вид два основни проблема:

А) Появата на вида *Homo Sapiens*, двете основни виждания за това събитие (научната и креационистката), а също и анализ на първоначалните етапи от развитието на човечеството през Праисторическата епоха.

Б) „Неолитната революция“ като повратен момент в историята на човечеството, преминаването към уседнал начин на живот и началото на човешката цивилизация. Първоначалните ареали на разпространение на неолитната култура и ролята на Балканите като първоначална зона на разпространение на тази култура в Европейския континент.

Тема 2. ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ

2. Страната на Нил

Темата разглежда в много стегнат вид основни моменти от политическата, социалната и културната история на Древен Египет.

А) Първият акцент е проследяване на основните етапи от развитието на древноегипетската държавност. Относителната ѝ хомогенност и приемственост позволяват да бъде изложена сравнително пълно конвенционалната общоприета схема на политическото развитие на Древен Египет. Очертани са и основните параметри на древноизточната централизирана монархия.

Б) Вторият кръг от проблеми засяга приноса на древните египтяни към световната наука и култура, а също и техните религиозни вярвания, които имат ключово значение за редица компоненти на египетската цивилизация.

3. Първите държави в Месопотамия

Темата включва кратък преглед на основните моменти от историята на държавите и народите, населявали Месопотамия в ранната древност.

А) Първият кръг от проблеми е свързан с началата на държавността в Месопотамия, появата на шумерските „номи“, т.е. градове държави, и възникването на Акадското и Шумеро-Акадското царство, в чиито рамки се формират началата на шумеро-акадския културен синтез и държавността в Древна Месопотамия.

Б) Вторият кръг от проблеми разглежда появата на двете централизирани империи Вавилония и Асирия, тяхното противоборство и взаимодействие и оформянето на асиро-вавилонски държавен модел, който представлява първи имперски модел в Близкия изток.

4. Общества и религиозни култове в Древна Месопотамия

Темата представя сложната и пъстра картина на Древна Месопотамия от гледна точка на нейното културно, религиозно и етническо развитие и изисква по-широко застъпване на нейната социална и културна история.

А) Първият кръг от проблеми засяга формирането на социалните отношения в Месопотамия, оформянето на относително единен обществен модел въпреки политическите и етническите промени, съпътстващи древната история на региона. Очертана е еволюцията на обществените и политическите структури – оформянето на древноизточната монархия и имперските структури в асиро-вавилонската епоха.

Б) Специално внимание е отделено на еволюцията на религиозните вярвания в Древна Месопотамия, създаването на шумеро-акадския фундамент, обогатяването му от култовете на Древен Вавилон и Древна Асирия и ролята на месопотамските религиозни вярвания в изграждането на други религиозни системи, като юдаизма и християнството в по-късна епоха.

5. История и религия на древните евреи

Тези тема е свързана с проследяване на най-важните моменти от историята на древните евреи, която е залегнала до голяма степен в основата на Стария завет и така е станала част от европейското културно достояние, формирано чрез християнската религия.

А) Първият кръг от проблеми проследява появата на древните евреи в Палестина и формирането

на тяхната държавност там. Това са събития, които и до днес представляват важна част и от политическата доктрина на държавата Израел – ционизма, и поради това имат и съвременно значение, подпомагайки изясняването на един актуален феномен като арабско-израелския конфликт в Близкия изток.

Б) Вторият компонент от темата е посветен на формирането на юдаизма – монотеистичната религия на древните евреи, която оказва значително влияние върху по-късните монотеистични религии – християнството и исляма, чието глобално културно-религиозно значение е неоспоримо в наше време.

Тема 3. ДРЕВНА ЕЛАДА

6. Егейските цивилизации и раждането на Елада. Античният свят и войната

Темата въвежда обучаемите в историята на Древна Елада, като проследява връзката между най-ранните егейски култури (предгръцки и ранногръцки) и тяхната роля във формирането на основите на древногръцката цивилизация. Посочена е ролята на войната и военното съсловие за формирането на ранните политически обединения в земите около Егейско море.

А) Първият акцент проследява еволюцията на Егейския свят през бронзовата епоха. Разглеждат се морската предгръцка култура на критските минойци и преселението на ахейците – първата вълна гръцки племена, която наследява и доразвива традициите на предгръцкото население.

Б) На второ място се изясняват природата и културното значение на Троянската война – грандиозен конфликт, който бележи края на бронзовата епоха в региона и оставя огромен отпечатък върху културната история на човечеството. Проследява се ролята на дорийците – втората вълна войнствени гръцки преселници, които слагат началото на желязната епоха в Гърция и дооформят картината в гръцкия свят в навечерието на апогея на елинската цивилизация.

7. Античният полис и неговите граждани

Темата има за цел да представи пред обучаемите нов тип социална и политическа система – свободния град държава, населяван от граждани, които притежават нов тип ценностна система и са готови да умрат не за своя господар, а за свободата на родната страна.

А) Първият акцент е свързан със структурата на древногръцкия полис, социалния състав на неговите граждани и принципите на демокрацията като политическа система, възникнала именно в неговите рамки.

Б) Вторият акцент е върху представянето на водещите гръцки полиси – Атина и Спарта и тяхната роля за сплотяването на гръцкия свят срещу външната опасност в лицето на Персийската империя и в последвалите политически събития, довели и до кризата на полисната система. Тук е нужно да се подчертае, че гръко-персийският двубой често пъти е представян като защита на европейската цивилизация от азиатската деспотия – представа, която, макар и силно натоварена с политически и расистки представи, съдържа в себе си достатъчно пълнокръвна картина на конфликта между две системи – демократичната и деспотичната.

8. Културата на Древна Елада

Темата представлява кратък анализ на основните проблеми на древногръцката култура и нейното значение за формирането на съвременната европейска и световна култура и цивилизация.

А) Първият акцент е анализ на основните параметри на древногръцката култура и наука и нейните постижения. Трябва да бъдат открити онези нейни постижения, които са легнали в основата на съвременната европейска и световна цивилизация – фонетична азбука, архитектура, театър и др.

Б) Вторият акцент е представянето на основни фигури, свързани с тези постижения, които и до днес са емблематични представители на тези клонове от науката и културата, някои от които, като историята и философията, са изцяло рожба на древногръцката цивилизация.

Тема 4. ДРЕВНА ТРАКИЯ

9. Тракийската държавност и култура

Темата има за цел да представи мястото на траките и Древна Тракия в системата на античната цивилизация и техния уникален принос към световната култура.

А) Първият акцент представя териториалното разположение на тракийската етнокултурна общност и формирането на структури на държавата сред тракийските племена. Специално внимание е обърнато на Одриското царство, което представлява и най-забележителният резултат от тези процеси с общотракийско значение.

Б) Представяне на основните тенденции в развитието на тракийската култура, нейните най-важни черти и паметници. Изясняване на трудностите при проучването на културното наследство на един народ, който не притежава своя писмена традиция и разкрива себе си предимно чрез паметниците на материалната си култура. Мястото на тракийската култура в системата на античната цивилизация.

ТЕМА 5. ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯТ СВЯТ

10. Империята на Александър Велики. Елинистическата цивилизация

Темата има за цел да представи на обучаемите първата световна империя и ефекта от нейното създаване върху развитието на световната история и цивилизация.

А) Първият кръг от проблеми е свързан със създаването на Македонското царство, етническата и културната принадлежност на древните македони, съвременните аспекти на този проблем и процеса на създаването на империята на Александър Велики.

Б) Вторият кръг от проблеми има за цел да очертае културните и цивилизационните аспекти на тези завоевания, политическата рамка, в която се развива синтезната елинистическа цивилизация, обединяваща и доразвиваща основни постижения на древногръцката и древноизточната цивилизация и представляваща първия „глобален“ културен феномен.

Тема 6. ДРЕВНИЯТ РИМ

11. Древна история на Италия. Раждането на Рим

Темата има за цел да представи културното и етническото многообразие на Апенинския полуостров в най-древната епоха и мястото на Ранния Рим като уникална структура в рамките на това многообразие.

А) Първият кръг от проблеми е свързан с представянето на различните етноси и цивилизации, които участват в заселването и култивирането на Италия. Специален акцент трябва да се постави върху уникалната култура на етруските, която и до днес представлява загадка за изследователите.

Б) Вторият акцент е върху основаването на Рим, културното и етническото многообразие на първите заселници и тяхното сплотяване в единен „римски народ“, който формира уникални качества в борбата и взаимодействието с могъщите си съседи.

12. Римската република

Темата представя историята на Римската република – качествено ново политическо обединение, което доразвива и усъвършенства традициите на полисната система, обединявайки в себе си елементи на аристократичното, монархическото и демократичното начало, според Полибий.

А) Първият кръг от проблеми е свързан с устройството на Римската република и нейния уникален политически строй. Специално внимание заслужава конфликтът между патриции и плебеи, който в крайна сметка води до формалното изравняване на двете социални групи, поне пред лицето на закона.

Б) Вторият кръг от проблеми анализира успешната експанзия на Римската република, която я превръща в най-могъщата държава в Западното Средиземноморие след сломването на основния ѝ противник в лицето на Картаген и в обединител на Италия, където започва формирането на единната римо-италийска общност.

13. От република към империя

Темата анализира еволюцията на римската политическа система и превръщането на републиката в еднолично управление от имперски тип, но в рамките на формалната републиканска конституционност, поне до установяването на късноримския доминат.

А) Първият кръг от проблеми изяснява събитията, разтърсили републиканската система в Рим във връзка с териториалната му експанзия, и социалните промени през II – I в. пр. Хр.

Б) Вторият акцент проследява еволюцията на политическата система от принципат през кризата на III в. до домината – късноримската политическа система, в която републиканските институции добиват напълно декоративен характер и прикриват една изцяло самодържавна, абсолютна власт, оцеляла във Византия и през цялото Средновековие.

14. Общество и религия в Римската империя

Темата разглежда и анализира структурата на развитото римско общество през епохата на Късната република и империята, а също и неговата идеологическа среда, свързана с официалната римска религия.

А) Първият кръг от проблеми засяга еволюцията на отделните обществени групи, положението на жените, опозицията между роби и свободни в римското общество, което заедно с полисното гръцко общество е класическият модел на античните обществени отношения.

Б) Вторият проблемна кръг представя римската политеистична религия, прави паралели със сродната религия на древните гърци и оформянето на гръко-римския пантеон. Посочена е значителната религиозна толерантност на древните римляни, които преследват само онези чужди култове в империята, които по някакъв начин им изглеждат опасни за държавните устои.

15. Раждането на християнството. Християнската религия и Църква през I – III в.

Темата разкрива появата на втората монотеистична религия, която се разпространява с бързи темпове из цялата средиземноморска Римска империя и се превръща във важен религиозен, социален и културен феномен на Късната античност, който и до днес има водещо глобално значение.

А) Първият кръг от проблеми е свързан с квинтесенцията на християнското учение и основните практики на ранните християни. Те влизат в разрез с общоприетите норми на поведение и начин на живот в Римската империя, което провокира и съответната реакция от страна на езическите римски власти.

Б) Вторият акцент разглежда разпространението на „благата вест“ из просторите на Римския мир и запознава с устройството на раннохристиянските общини. Анализирани са понятието „Църква“ – единен бого-човешки организъм, според разбиранията на християните, в чиито рамки единствено може да бъде постигнато спасението на човешкия род.

16. Римската култура

Темата има за цел да представи културните постижения на древните римляни, които възприемат, разпространяват и доразвиват постигнатото от древногръцката и елинистическата цивилизация, а същевременно създават нови културни полета, като римското право, строителството на съоръжения с инфраструктурен характер с небивал до този момент мащаб и др.

А) Първият кръг от проблеми разглежда сложния синтезен характер на римската култура и нейното влияние върху съвременната европейска култура и цивилизация. Посочена е връзката между съвременните европейски езици и латинския език, който запазва своите позиции в администрацията, Църквата и науката много след края на Римската империя и изчезването му като говорим език.

Б) Вторият акцент е поставен върху най-емблематичните представители и паметници на римската култура, както и върху някои нейни уникални черти и постижения, които остават ненадминати и до днес в някои сфери.

ЦЕЛИ НА АДАПТИРАНАТА УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА II ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ В КУРС ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ ОТ ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ

Учебната програма по история и цивилизации за 6. клас е предназначена за лица, навършили 16 години, които не са ученици. Тя е съобразена изцяло с учебната програма за общообразователна подготовка по история и цивилизации за 6. клас. Учебното съдържание обхваща епохата на Средновековието, която в рамките на европейската история е периодът V – XV в., а за националната ни история – от най-ранната история на славяни и българи до края на XVII в. Териториалният обхват включва Европа и онези части на света, с които Европейският свят влиза в определени контакти. В тематично отношение акцентите са върху политическите, стопанските, социалните и културните процеси, формирали облика на европейската цивилизация. В този курс обучаемите се запознават и с българските приноси в Европейското средновековие, които допринасят за утвърждаване на българската идентичност като част от европейската. В процеса на обучение се затвърждават вече усвоените и се развиват нови умения за овладяване и прилагане на специфични техники на историческото познание. Учебната програма е съобразена с утвърдения учебен план за обучение на възрастни. В рамките на курса и на предвидените 24 учебни часа се осигурява постигането на очакваните резултати, определени с Държавните образователни стандарти от обучението по история и цивилизации в края на 6. клас. Оценяването на постиженията на обучаемите отразява равнището на постигане на очакваните резултати в учебната програма. То отчита динамиката в различните сфери на познавателната им дейност (усвояване и преработване на информация, прилагане на знания и умения, формиране на компетентности). Необходимо е да се има предвид и личният индивидуален жизнен или професионален опит на обучаемите. Поради спецификата и разнообразния характер на очакваните резултати, при оценяването може да се използват различни методи и средства за проверка и оценка. Оценка в края на курса се формира въз основа на текущо оценяване и писмен тест и отразява нивото на постигнатите компетентности през целия период на обучение. Текущото оценяване се извършва на базата на устни и писмени изпитвания (домашни работи, упражнения, практически задачи, проектна дейност, работа в екип и др.). Писменият тест съдържа въпроси и задачи с избираем отговор и задачи с кратък свободен отговор върху основни знания, умения и компетентности от учебната програма. Обучаемите трябва предварително да са информирани за критериите и системата за оценяване на постиженията им.

УТВЪРДИЛ

Директор:
(Име, фамилия, подпис)

ПРИМЕРНО ГОДИШНО ТЕМАТИЧНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ по учебния предмет *история и цивилизации* за 6. клас (II етап на обучение)

ОБЩ ХОРАРИУМ НА КУРСА – 24 УЧЕБНИ ЧАСА

№ по ред	Учеб-на мица по ред	Тема на урочната единица	Вид урочна единица	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	Българско средновековие – тест за проверка на входното ниво	контрол	Познава основни събития, личности и културни постижения на траките през Античността.	понятията, свързани с Античността, от I етап	Писмена проверка	Тестова проверка	
Тема 1. ИСТОРИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА И БЪЛГАРИЯ (V – XI в.)								
2	1	Великото селение на народите	нови знания	Използва хронологични и пространствени ориентири при определяне на епохата на Европейското и Българското средновековие. Определя причинни и последици от Великото преселение на народите.	Средновековие, вари, хан, княз	Беседа, разказ, работа с писмени извори и изображения, с карта и линия на времето	Текущо устно оценяване	
3	2	Могъществото на Византия		Описва форми на държавно управление и дава примери за тях (Византия). Описва исторически личности по задани показатели.	Църква, патриарх	Обяснение, разказ, работа с карта, писмени извори и изображения, линия на времето	Текущо устно оценяване	
4	2	Държавата на франките		Описва форми на държавно управление и дава примери за тях (Франкската държава). Извлича информация от различни исторически източници за развитието на средновековните държави.		Разказ, обяснение, работа с писмен документ, линия на времето и карта	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за извличане на изводи и заключения	
5	3	Християнската църква		Познава появата, развитието и разпространението на християнството и исляма и техни основни елементи.	папа, архиепископ, ислям,	Разказ, обяснение, работа с писмен документ, линия на времето и карта	Текущо устно оценяване	оценяване на

1	2	3	4	5	6	7	8	9
		Възникване и разпространение на исляма		Посочва ценности, общи за християнството и исляма. Описва исторически личности по зададени показатели.	Коран, джамия		уменията за откриване на причинно-следствени зависимости	
6	3	Арабският халифат		Описва форми на държавно управление и дава примери за тях (Арабският халифат). Описва исторически личности по зададени показатели. Обяснява исторически понятия и посочва примери за тях.	халиф, дискриминация	Разказ, обяснение, работа с писмен документ, линия на времето и карта	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за откриване на причинно-следствени зависимости	
7	4	Създаване, укрепване и развитие на Българското ханство (VII – първата половина на IX век)		Описва форми на държавно управление и дава примери за тях (България). Описва исторически личности по зададени показатели. Извлича информация от различни исторически източници за развитието на средновековните държави.		Беседа, разказ, работа с писмен документ, линия на времето и карта	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за характеризиране на исторически личности	
8	4	Християнизация на българите при княз Борис I		Описва исторически личности по зададени показатели. Извлича информация от различни исторически източници за развитието на средновековните държави. Описва промени в българското общество в резултат на Покръстването.		Беседа, разказ, работа с писмен документ, дискусия за ролята на личностите в историята	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за характеризиране на личности и причинно-следствени връзки в историята	
9	5	Могъщество на Българската държава при Симеон Велики		Описва исторически личности по зададени показатели. Извлича информация от различни исторически източници за развитието на средновековните държави. Разпознава паметници от епохата с национално и световно културно значение. Дава примери за влиянието на българската средновековна култура в славянския свят.	„Златен век“, книжовна школа	Беседа, разказ, работа с писмен документ, карта и линия на времето, дискусия за ролята на личностите в историята	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за характеризиране на личности и причинно-следствени връзки в историята	
9	5	Залезът на Първото българско царство. Българските земи под властта на Византия		Описва исторически личности по зададени показатели. Извлича информация от различни исторически източници за развитието на средновековните държави. Дава примери за влиянието на българската средновековна култура в славянския свят.		Беседа, разказ, работа с карта, писмен извор и линия на времето, дискусия за ролята на личностите в историята	В един учебен час с прецизираща тема	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	5	Общественият ред в средновековна Европа		Представя основни характеристики на трите съловия в западноевропейското общество. Обяснява системата на васалитета в Западна Европа. Обяснява основни исторически понятия и посочва примери за тях.	феод, васалитет, съсловие, рицар	Беседа, разказ, обсъждане, сравняване на средновековната с днешната обществена уредба и правата на хората	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за работа с писмени извори и изображения	
11	6	Всекидневният живот през Ранното средновековие		Дава примери за устойчивост и промени в начина на живот през епохата. Извлича информация от различни исторически източници за всекидневното на средновековните хора. Представя по зададени показатели ролята на мъжа и жената в обществото.		Беседа, разказ, обсъждане, сравняване, извличане на изводи за факторите, определящи всекидневния живот	Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за работа с писмени извори и изображения	
12	6	Ранносредновековната култура		Разпознава паметници от епохата с национално и световно културно значение. Разбира ролята на поклонничеството за културния обмен между хората.		Разказ, беседа, показване и обсъждане на културни паметници	Текущо устно оценяване	
13	7	Ранно средновековие	упражнение	Описва исторически личности по зададени показатели. Установява синхронност или асинхронност между събитията, процеси и личности.		Издирване, презентиране и обсъждане на материали от интернет	Оценяване на уменията за работа с ИКТ	
Тема 2. СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ (XII – XV в.). БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА (XII – XIV в.)								
14	7	Възникване и облик на средновековните градове		Описва основни дейности на градските жители на основата на различни исторически източници. Извлича информация от различни исторически източници за всекидневното на средновековните хора. Обяснява основни исторически понятия и посочва примери за тях.	харта, цех, буржоа		Текущо устно оценяване, оценяване на уменията за работа с ИКТ	
15	8	Кръстоносните походи		Разграничава причини от последици от кръстоносните походи. Търси и подбери информация чрез ИКТ по зададени показатели за личности, събития и процеси. Разбира ролята на поклонничеството за културния обмен между хората.	кръстоносци		Текущо устно оценяване, оценяване на критическото мислене	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
16	8	Централизация на Франция и Англия		Дава примери за централизация на държавната власт в Западна Европа. Познава значими военни конфликти през периода XII – XV в. Търси и подбери информация чрез ИКТ по зададени показатели за личности, събития и процеси.			Текущо устно оценяване	
17	9	Възстановяване на България – ската държава. България при Асеневци до 1241 г.		Разбира ролята на династията на Асеневци за възстановяването и утвърждаването на Българското царство. Познава значими военни конфликти през периода XII – XV в. Търси и подбери информация чрез ИКТ по зададени показатели за личности, събития и процеси.			Текущо оценяване, оценяване на уменията за работа с ИКТ	
17	9	България до средата на XIV в.		Посочва положителни резултати от стопански и културни взаимодействия на българите с други европейски народи. Търси и подбери информация чрез ИКТ по зададени показатели за личности, събития и процеси.			Текущо оценяване, оценяване на уменията за работа с ИКТ	В един учебен час с предишната тема
18	9	Завладяване на България и Балканите от османците		Проследява по карта османското завоевание на Балканите. Търси и подбери информация чрез ИКТ по зададени показатели за личности, събития и процеси.			Текущо оценяване, оценяване на уменията за работа с ИКТ	
19	9	Християнските църкви до края на XV в.		Открива разлики между православното и католицизма. Търси и подбери информация чрез ИКТ по зададени показатели за личности, събития и процеси. Обяснява основни исторически понятия и посочва примери за тях.	православие, католицизъм		Текущо оценяване, оценяване на уменията за работа с ИКТ	
20		Културно наследство на Запада и на Византия (XI – XV в.)		Описва ролята на университетите като средища на ново образование. Разпознава промени в европейското общество, настъпили през XV в.	Ренесанс		Текущо устно оценяване; оценяване на уменията за работа в екип	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
20		Култура и културно наследство на българите (XII – XIV в.)		Посочва положителни резултати от културни взаимодействия на българите с други европейски народи. Разпознава паметници на националната култура от епохата със световно значение. Дава примери за православни културни центрове и книжовни школи.			Текущо устно оценяване	В един учебен час с пре-дишна-та тема
Тема 3. БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV – XVII в.)								
22		Налагане на османския политически ред. Съпротива срещу османската власт	нови знания	Използва пространствени ориентири за определяне на границите на Османската империя и българското пространство в нея. Описва устройството на Османската империя и мястото на българите в нея. Представя съпротивителните действия на българите срещу османската власт. Описва процесите на ислямизация и техните резултати. Посочва примери за светци мъченици за християнската вяра. Обяснява основни исторически понятия и посочва примери за тях.	султан, везир, кадия, спахии, еничари, рая, хайдути	Беседа, разговор, работа с писмени извори и изображение, с карта и линия на времето; извличане на изводи и заключения за конфликти, основани на религията	Текущо устно оценяване; оценяване на комуникативните умения и уменията за работа в екип по анализ на исторически документи	
23		Българското общество. Контакти и конфликти във всекидневното	нови знания	Познава основни характеристики на стопанския и обществения живот в селото и града. Разбира ролята на семейството и рода за съхраняване на народността. Определя принадлежност към общност въз основа на езика и религията. Дава примери от всекидневието за традициите на различните религиозни общности в българските земи. Разбира ролята на християнската религия за съхраняване на българската народност. Обяснява основни исторически понятия и посочва примери за тях.	община, толерантност	Разказ, беседа, дискусия, работа с писмени документи и изображение, извличане на достъпни изводи и заключения за ролята на дискриминацията и толерантността в живота на хората под властта на Османската империя	Текущо устно оценяване; оценяване на комуникативните умения и уменията за работа в екип	
24		Тест за проверка на изходното равнище	контрол	Очакваните резултати от II етап на обучение	понятията от II етап на обучение	Тестова проверка	Писмено изпитване	

ЦЕЛИ НА АДАПТИРАНАТА УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА III ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ В КУРС ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ ОТ ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ

Учебната програма по история и цивилизации за 7. клас е предназначена за лица, навършили 16 години, които не са ученици. Тя е съобразена изцяло с учебната програма за общообразователна подготовка по история и цивилизации за 7. клас. Учебното съдържание е свързано с националната ни история и обхваща периода от началото на Възраждането (XVIII в.) до началото на XXI в. В този курс обучаемите се запознават с процесите на модернизация в българското общество и трудния път на изграждане на съвременните ценности на българите. Утвърждават се съзнанието за национална идентичност и разбирането за гражданската отговорност и активната роля на личността. В процеса на обучение се затвърждават и развиват уменията за овладяване и прилагане на специфични техники на историческото познание. Учебната програма е съобразена с утвърдения учебен план за обучение на възрастни. В рамките на курса и на предвидените 24 учебни часа се осигурява постигането на очакваните резултати, определени с Държавните образователни стандарти от обучението по история и цивилизации в края на 7. клас. Оценяването на постиженията на обучаемите отразява равнището на постигане на очакваните резултати в учебната програма. То отчита динамиката в различните сфери на познавателната им дейност (усвояване и преработване на информация, прилагане на знания и умения, формиране на компетентности). Необходимо е да се има предвид и личният индивидуален жизнен или професионален опит на обучаемите. Поради спецификата и разнообразния характер на очакваните резултати, при оценяването може да се използват различни методи и средства за проверка и оценка. Оценката в края на курса се формира въз основа на текущо оценяване и писмен тест и отразява нивото на постигнатите компетентности през целия период на обучение. Текущото оценяване се извършва на базата на устни и писмени изпитвания (домашни работи, упражнения, практически задачи, проектна дейност, работа в екип и др.). Писменият тест съдържа въпроси и задачи с избираем отговор и задачи с кратък свободен отговор върху основни знания, умения и компетентности от учебната програма. Обучаемите трябва предварително да са информирани за критериите и системата за оценяване на постиженията им.

УТВЪРДИЛ

Директор:
(Име, фамилия, подпис)

ПРИМЕРНО ГОДИШНО ТЕМАТИЧНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ по учебния предмет *история и цивилизации* за 7. клас (III етап на обучение)

ОБЩ ХОРАРИУМ НА КУРСА – 24 УЧЕБНИ ЧАСА

№ по ред	Учебна миска по ред	Тема на урочната единица	Вид на урочната единица	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	Българско средновековие – тест за проверка на входното ниво	контрол	Познава основни събития, личности и културни постижения на българите през Средновековието.	понятията, свързани със Средновековието, от II етап	Писмена проверка	Тестова проверка	
Тема 1. БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ (XVIII – XIX в.)								
2	1	Българите навлизат в новото време. Стопански промени през XVIII – XIX в.	нови знания	Представя Българското възраждане като преход към Новото време. Използва хронологични и пространствени ориентирани при описание на исторически събития. Свързва стопанските промени в българските земи с реформите в Османската империя.	Българско възраждане, модернизация, реформа	Беседа, разказ, работа с писмени извори и изображения, с карта и линия на времето	Текущо усно оценяване; умения за работа в екип	
3	2	Първите будители: Паисий Хилендарски и Софроний Врачански	нови знания	Познава духовните процеси в българското общество. Посочва примери за идеи, свързани с конкретни исторически личности. Търси и подбيرا информация чрез ИКТ по зададени показатели за исторически личности от епохата.		Беседа, разказ, търсене на информация с ИКТ за исторически личности	Текущо оценяване на практическа задача	
4	2	Новото българско училище. Българската възрожденска култура	нови знания	Разбира необходимостта от светска просвета. Представя новите социални групи в българското възрожденско общество. Свързва възрожденски творци с техни произведения.	светско образование, интелигенция	Беседа, разказ, търсене на информация с ИКТ за културни паметници	Текущо усно оценяване; умения за работа в екип	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
5	3	Новото българско училище. Българската възрожденска култура	упражнение	Описва белезите на „европеизацията“ на възрожденските българи в облеклото и интериора на домовете им въз основа на изобразения. Различава традиционни и нови празници. Дава примери за промени в духовния живот на българите в резултат на европейското културно влияние.		Беседа, дискусия, устна презентация на резултати от издирване на информация в интернет, работа с изобразения	Оценяване на практическа задача за работа с ИКТ	
6	3	Движение за независима Българска църква	нови знания	Познава духовните процеси в българското общество. Разбира необходимостта от независима Църква.	нация, Екзархия	Разказ, беседа, обсъждане, работа с писмени исторически извори и карта	Текущо устно оценяване	
7	4	Българската освободителна революция. Априлското въстание (1876)	нови знания	Описва основните идеи за национално освобождение. Представя подготовката, избухването и последиците от Априлското въстание (1876 г.). Посочва примери за идеи, свързани с исторически личности. Използва хронологични и пространствени ориентири при описание на исторически събития. Обяснява основни исторически понятия и посочва примери за тях.	революция, велики сили	Разказ, беседа, обсъждане, работа с писмени исторически извори и карта	Текущо устно оценяване на уменията и компетентностите	
8	4	Българската освободителна революция. Априлското въстание (1876)	упражнение	Посочва примери за идеи, свързани с исторически личности. Използва хронологични и пространствени ориентири при описание на исторически събития. Обяснява основни исторически понятия и посочва примери за тях.		Беседа, презентация на резултати от издирване на информация за Г. Раковски, В. Левски, П. Каравелов, Хр. Ботев	Оценяване на практическа задача за работа с ИКТ, на комуникативните умения и работата в екип	
9	5	Освобождението: Руско-турската война (1877 – 1878)	нови знания	Представя причините и последиците от Руско-турската освободителна война (1877 – 1878). Използва хронологични и пространствени ориентири при описание на исторически събития. Търси и подбира информация чрез ИКТ по зададени показатели за исторически личности от епохата.		Разказ, беседа, работа с писмени извори и историческа карта, извеждане на изводи и заключения.	Текущо устно оценяване на знанията, уменията и компетентностите	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	5	Българското възраждане – тест за текущ контрол	контрол	Всички очаквани резултати от раздела. Проверка на знанията и уменията.	всички понятия	Писмена проверка	Тестова проверка	
Тема 2. БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА								
11	6	Възстановяване на Българската държава	нови знания	Познава основни идеи на либерали и консерватори за устройството на България. Представя устройството на Княжество България според Търновската конституция. Изброява основни права и задължения на българските граждани според Търновската конституция.	Конституция, политическа партия, парламентарни избори	Беседа, разговор, Търновската конституция с ИКТ за исторически личности	Текущо устно оценяване чрез беседа	
12	6	Търновската конституция	упражнение	Разграничава видовете власти и техните институции. Изброява основни права и задължения на българските граждани според Търновската конституция.	законодателна власт, изпълнителна власт, съдебна власт, Народно събрание, Министерски съвет	Работа с писмен документ – Търновската конституция, анализ, извършване на изводи и заключения	Оценяване на практическа задача за работа с ИКТ, оценяване на комуникативните умения и работата в екип	
13	7	Съединението. България в края на XIX и началото на XX в.	нови знания	Представя последиците от Съединението на Източна Румелия с Княжество България. Обяснява значението на обявяването на Независимостта.		Разказ, беседа, работа с писмени извори и карта, извършване на изводи и заключения.	Текущо устно оценяване	
14	7	Българският национален въпрос. Войни за национално обединение (1912 – 1918)	нови знания	Разбира възникването на българския национален въпрос като резултат от решенията на Берлинския конгрес от 1878 г. Открива причини и последици от Балканските войни и Първата световна война.	български национален въпрос	Беседа, разговор, работа с писмени документи, карта, линия на времето	Текущо устно оценяване, оценка на домашни работи и работа в екип	
15		България в периода 1918 – 1939 г.	нови знания	Разграничава видовете власти и техните институции. Изброява основни права и задължения на българските граждани.	опозиция, преврат, авторитарна власт	Разказ, беседа, работа с писмени извори	Текущо устно оценяване	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
16		България в годините на Втората световна война	нови знания	Разбира значението на действията за спасяване на българските евреи през Втората световна война.		Беседа, разказ, работа с писмени документи и карта	Текущо устно оценяване	
17		Всеобщ напредък в началото на XX в. Стопански промени	нови знания	Посочва европейските белези в битата и ежедневието на българите: облекло, храна, навици, развлечения. Търси и подбира информация чрез ИКТ за модернизацията на българското общество.		Разказ, беседа, издирване и обсъждане на текстове и изображения на модернизацията на българското общество	Текущо устно оценяване, работа в екип и практически задачи с ИКТ	
18		Духовни процеси в следвоенното божденското българско общество	нови знания	Свързва български творци и произведения в областта на литературата, изкуството и архитектурата с европейски културни течения.		Беседа, разказ, обсъждане, извеждане на изводи и заключения	Текущо устно оценяване	
19		България през периода 1878 – 1944 г. Тест за текущ контрол	контрол	Очакваните резултати за периода	понятията от периода	Писмена проверка	Тестова проверка	
ТЕМИ 3 И 4. БЪЛГАРИЯ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА								
20	Политическа система, икономически промени и обществено развитие	нови знания	Проследява промени, настъпили в политическото развитие на България, настъпили след Втората световна война. Познава основни характеристики на тоталитарната държава. Обяснява стопански промени, настъпили при комунистическия режим.	референдум, тоталитарно, управление, култ към личността, комунистически режим, Източен блок	Разказ, беседа, дискусия, работа с писмени документи и изображения	Текущо устно оценяване на общоучебните знания и умения		
21	Обществено развитие и икономически промени при комунистическия режим	упражнение	Дава примери за нарушаване на граждански права от комунистическия режим. Посочва причините за миграции от селото към града. Разбира ролята на пропагандата сред децата и младежите.	миграция, пропаганда	Издирване, презентации и обсъждане на материали от интернет	Текущо устно оценяване на компетентностите		

1	2	3	4	5	6	7	8	9
22		Краят на комунизма. България в обединяваща се Европа	нови знания	Описва прехода към многопартийна система. Свързва видовете власти в съвременна България с институциите, които ги представляват. Изброява основи права и отговорности на гражданите според Конституцията на Република България. Разбира значението на присъединяването на България към НАТО и Европейския съюз.	НАТО, Европейски съюз	Разказ, беседа, обсъждане	Текущо устно оценяване	
23		България в обединена Европа и съвременния свят	упражнение	Дава примери за промени в ежедневието на българите. Разбира положителната роля на новите технологии. Дава примери за българско културно присъствие по света. Представя чрез средствата на ИКТ българи със световни постижения в различни области.		Обсъждане на въпроси, свързани с новите технологии, миграциите и културните постижения	Текущо устно оценяване на комуникативните и презентационните умения	
24		Тест за проверка на изходното равнище	контрол	Очакваните резултати от целия III етап на обучението	въведените понятия	Писмена проверка	Тестова проверка	

ПОЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ:

1. Годишното тематично разпределение се разработва от преподаващия учител за всяка учебна година и за всеки клас (а при необходимост – и по паралелки), като се отчитат интересите на учениците и спецификата на образователната среда.
2. Годишното тематично разпределение на учителя по т. 1 се утвърждава от директора на училището преди началото на учебната година.
3. В колона 1 се записва поредният номер на учебния час. Броят на учебните часове в тематичното разпределение трябва да отговаря на броя на часовете по училищен учебен план за съответния клас.
4. В колона 2 се посочва учебната седмица по ред, като следва да се отчита броят на учебните седмици по заповед на министъра за графика на учебното време.
5. В колона 3 се посочва темата на урочната единица, като тя трябва да отговаря на темата, записана в дневника. Темата на урочната единица се определя от учителя и може да не е същата като темата на урока в учебника или темата в учебната програма.
6. В колона 4 се посочва урочната единица, като за ориентир може да се използва съответната таблица в учебната програма за препоръчителното процентно разпределение.
7. В колона 5 се описват накратко компетентностите като очаквани резултати от обучението в рамките на конкретната урочна единица.
8. В колона 6 се описват новите понятия за конкретната урочна единица (ако има такива).
9. В колона 7 се записват учебни дейности, свързани с преподаване на нов учебен материал, упражнения, преговор, както и за гарантиране на изпълнението на учебната програма в съответствие с предвиденото в раздел „Дейности за придобиване на ключови компетентности и междупредметни връзки“ на съответната учебна програма.
10. В колона 8 се посочват методите и формите за оценяване (те може да са свързани с конкретната тема на урочната единица, но може да са и ориентирани върху цял раздел) при спазване на ДОС за оценяване на резултатите от обучението на учениците, както и за оценяване на другите дейности (домашни работи, лабораторни упражнения, семинари, работа по проекти и др.), и при отчитане на съотношението при формиране на срочна и годишна оценка в раздел „Специфични методи и форми за оценяване на постиженията на учениците“ на съответната учебна програма.
11. При възникнали обстоятелства от обективен характер годишното тематично разпределение подлежи на изменение, допълнение и реструктуриране, което се отразява в колона 9 или в допълнителна таблица и се утвърждава допълнително от директора на училището при спазване на препоръчителното процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината.

СЪДЪРЖАТЕЛНИ АКЦЕНТИ В МЕТОДИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ

Тема 1. БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО ПРЕЗ XVIII – XIX в. ВЪЗРАЖДАНЕТО

Разработката на темите от раздела отчита методологическото значение на три фактора: развитието на европейската цивилизация през Модерната епоха, с особено внимание към промените през XVIII – XIX в., измененията в Османската империя в опитите за нейната модернизация и специфичните промени в българското етническо пространство и общество в тези времеви граници.

1. Българите навлизат в Новото време. Стопански промени през XVIII – XIX в.

А) Темата поставя началото на идеята за включването на българското общество в новата епоха на европейската цивилизация – Новото време. Вниманието се насочва към духовните, икономическите и социалните промени в Западна Европа и проникването на новите идеи в Османската империя.

Б) В контекста на провала на усилията на османските владетели за вестернизация (поевропейчване, озападняване) през XVIII в. идеите на Просвещението навлизат бързо сред гърци и сърби, а след тях – сред българите. Стопанските промени се свързват с османския контекст, в който се изявява нов български стопански и социален елит – с предприемачески дух и отвореност към европейските идеи.

Тема 2. БУДИТЕЛИТЕ

2. Първите будители: Паисий Хилендарски и Софроний Врачански

А) Паисий се разглежда като историческа личност, която става изразител на идеите на Просвещението в специфичната българска среда. Неговата изключителна историческа заслуга е осмислянето и формулирането на стратегическите задачи на българите: национална идентификация чрез образование и култура на български език, църковно обособяване и възстановяване на държавността.

Б) Софроний Врачански е високият духовник, който, следвайки Паисий, развива просветителска книжовна дейност и прави следващата крачка – работа за политическата кауза на българите.

Сред посланията на темата своето място има подчертаването на личните качества на двамата просветители: отдаденост на българската кауза, в името на която всеки от тях понася огромни жетейски несгоди.

3. Новото българско училище. Българската възрожденска култура

Темата носи послание за еволюцията на основната модернизационна идея – светското образование: от образование на гръцки език към осъзнаване на нуждата от образование на роден език.

А) Носител на модерната просвета са заможните българи, които, пребивавайки в просветени общества – руско, немско, румънско и др., – мотивирани патриотично, посвещават финасови средства и интелектуална енергия за българската просвета. Просветното движение е първата изява на солидарността сред българите през XIX в.

Б) Осмислят се първите прояви на професионалната европейска култура, които заедно с образованието за около един век ще променят българското духовно пространство и ще го включат в европейската духовност.

4. Движение за независима Българска църква

А) Темата е с определящо значение за израстването на българската етническа общност в нация. Водещо е разбирането, че това масово обществено движение, проява на осъзната обществена солидарност, защитава обществено значима цел: признаване на българската идентичност в Османската империя.

Б) В църковното движение българите отстояват високи граждански ценности и права с мирни и законови средства, постигайки културна автономия без политическо насилие, възползвайки се по най-добрия начин от Танзимата. Българската екзархия е първата българска институция с представителни функции пред Високата порта.

5. Българската освободителна революция. Априлското въстание (1876)

А) Водещата идея на методичната единица се поставя в общоевропейския политически контекст на XIX в.: обособяването на нови национални държави в Западна (Германия, Италия) и Югоизточна Европа (Гърция, Сърбия, Румъния). Докато Българското културно възрождане концентрира

енергията на националната общност в самата империя, политическото движение се развива предимно в емигрантските среди.

Б) Либералните организации, маргинализирани от марксистическата историография, са част от европейската политическа мисъл и практика на консенсуса и дипломацията, които раждат феномена Австро-Унгария (1867). В българската политика това са проекти за възстановяване на държавността с помощта на външни сили (Русия, Запада, Сърбия, Румъния, османския владетел), с използване на европейски механизми. Тези среди са патриотични и отговорни.

В) Радикалните дейци (т.нар. революционери) търсят преки пътища към освобождението с въоръжени средства. Всеки от „четиримата големи“ има своя принос в разработката на идеята за освобождение. Личните, политическите, организационните качества на Г. Раковски, В. Левски, Л. Каравелов, Хр. Ботев са пример за големи национални лидери.

Г) Въстанието от 1876 г. е връх в радикалното решение на българската национална програма през Възраждането. То е, както твърдят повечето изследователи, самопожертвателна акция, която превръща българския въпрос в общоевропейски. Темата може да бъде основа за обсъждане на различни нравствени послания и тяхната актуалност: човешката саможертва и нейния смисъл, насилието като инструмент за решаване на съвременни проблеми и неговата цена, консенсусът като постижение на днешното политическо мислене и т.н.

6. Освобождението: Руско-турската война (1877 – 1878)

А) Темата е с висока емоционална натовареност. Идеята за съпричастността на европейското и световното обществено мнение, за разминаването между големите очаквания на българите и реалните политически резултати, комплексът за благодарност към Русия – една самодържавна империя, далече от европейските стандарти за демокрация, и др. – са част от този емоционален комплекс.

Б) Независимо от дискусийността на проблемите (интересите на Русия, ангажираността на великите сили, българското участие във войната) основната последица от войната е възобновяването на българската държавност, началото на пътя към пълна независимост.

В) Обсъждането на историческия мит за Санстефанска България като възможна политическа реалност е наложително: войната е замислена като колективно действие на великите сили, Русия следва своя стратегически геополитически интерес в тази част на Европа, договорът подлежи на обща санкция, следователно неговото подписване е прибързан акт.

Г) Акцентът върху българския въпрос и разочарованието от несъвпадането между границите на Екзархията и границите на Княжество България в Берлинския договор води към коментара за амбицията на договора да даде трайно (едва ли не завинаги) уреждане на европейския мир. Изтъкват се и други клаузи на договора: Сърбия и Румъния, които участват пряко във войната, получават пълна независимост.

Д) В договора от Берлин са заложили противоречия, които разпалват конфликтите на Балканите през ХХ в.

Тема 3. БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВНОСТ ДО СРЕДАТА НА ХХ в.

7. Възстановяване на Българската държава

А) Основното послание на темата е категорично и ясно: независимо от разминаването между българските очаквания и решението на великите сили в Берлин, както и от васалния статут на Българското княжество, на европейската карта се появява нов субект. Основата за нормален според европейските критерии на ХІХ в. ред за функционирането на Княжеството се поставя от руските окупационни власти („Временно руско управление“ е термин, създаден от марксистката историография), които независимо от господстващия в Русия анахроничен самодържавен политически строй спазват поетите пред останалите велики сили ангажименти и полагат разбираеми усилия за запазване на силни позиции в новата държава.

Б) Съдействието, което руските власти получават от целия интелектуален и административен потенциал на българската общност, е продължение на линията на духовното възраждане. Българите, които участват в първоначалния градеж на държавата, са личности с политически, административен, обществен опит, придобит в Османската империя или други държави.

В) Най-висок атестат за приноса на руските власти в Княжеството е предоставеното на българите право да участват активно в изработването на конституционния проект. (Русия налага конституции на Гърция, Сърбия, Румъния.) Създадена по образеца на Франция и Белгия, чиито общества изминават еволюционен път до своя основен закон, Търновската конституция не е в синхрон с политическия опит и политическата култура на българското общество. Тя остава знаме на българската демокрация, но и в постоянна опасност от атаки от страна на различни политически сили.

8. Съединението. България в края на XIX и началото на XX в.

При големия обем информация и значимост на темата за формиране на гражданските ценностни ориентации учителят ще се изправи пред трудния избор на послания, които ще извлича. Очертават се няколко концептуални линии: едната – свързана с развитието на българския и балканския национален въпрос, другата – с политическата демокрация.

А) Погледът към Съединението от съвременна перспектива може да се позиционира най-малко от три гледни точки: като част от системата на международните отношения в Европа, определени в Берлинския договор, като част от балканския и като част от българския национален въпрос. Съединението предизвиква сътресение в европейската политика, защото е нарушение на фиксираното в Берлинския договор статукво. От българската гледна точка то е етап от движението към националния идеал, българската мечта – Санстефанска България. В същото време създаването на значително по територия Българско княжество среща съпротивата на съседите с техните национални проекти. При толкова противоречия военната победа и успешните дипломатически усилия спасяват Съединението.

Б) Обявяването на Независимостта с подкрепата на Австро-Унгария укрепва самочувствието на политическите елити. Можем да поставим въпроса: Продуктивна ли е за България тази линия на възходяща национална еуфория, продиктувана от (измамното?) усещане и очакване за „историческа справедливост“?

В) Българската политическа система след Освобождението, а особено след Съединението има сложно и противоречиво развитие. Политическите превратности от 1881 г. – установяването на княжеските пълномощия, през преврата от 1886 г. и абдикацията на княз Александър, нарушенията на конституционния ред от Ст. Стамболов и последващият период на нормализация при К. Стоилов маркират тезата за мъчителното проникване на демократичните процедури в българското общество и укрепването на парламентаризма.

9. Българският национален въпрос. Войни за национално обединение (1912 – 1918)

А) Днес, повече от сто години след Балканските войни, може би е време за нови интерпретации. Изтъква се, че определения като „справедлива“, „освободителна война“ не работят като позитивни инструменти. Обосновката на санстефанските граници на България с „историческа справедливост“ – също. Доминирането, а след 1908 г. – обсебването на българската външна политика от идеята за обединяване на българите на Балканския полуостров в обща държава, насочена главно към Османската империя, не изглежда реалистично от дистанцията на времето.

Б) Обсъжда се тезата на онези интелектуалци, политици, общественици, които в края на XIX и началото на XX в. отстояват приоритета на културното съдържание на националната идея (за съхраняване на културната идентичност) и се противопоставят на абсолютизирането на политическия идеал (за задължително съвпадение между етнически и политически граници). Дискусията се насочва към обсъждане на липсата на прагматизъм, на обезпечена с дипломация национална стратегия и изразходването на националната енергия за осъществяване на една историческа мечта чрез три войни, и води към изводи за високата цена, платена от българското общество. Освен до човешка (убити, ранени, погубени таланти и др.) и материална цена войните довеждат до трайни негативни резултати: обезбългаряване на териториите с вековно българско етническо и културно присъствие, международна изолация, загубване на стратегическото значение на България като европейски фактор.

10. България през периода 1918 – 1939 г.

А) Акцентите на темата следват информационните ядра. При разглеждане на последиците за България от Първата световна война, състояла се след двете Балкански войни, се очертават общите за всички участници във войната, победители и победени, неблагоприятни фактори: небивали до този момент човешки загуби в историята на европейската цивилизация, огромни бежански потоци, разруха, глад, безработица, социален гняв, болести и неизброими човешки страдания. Политическата карта на Европа, такава, каквато е в течение на няколко столетия, се променя с разпада на двете империи: Хабсбургската и Османската. В Югоизточна Европа възниква нов феномен – политическата конструкция Сърбо-Хърватско-Словенско кралство, в което българската етническа общност е подложена на асимилация с недемократични средства.

Б) Изтъква се, че Версайската система от мирни договори унижава победените – психологически фактор, който, в съчетание с огромното социално напрежение, ще роди феномена на крайните идеологии: фашизма, неговия германски вариант – националсоциализма, руския болшеvizъм.

В) Като победена страна, България изпада в морална криза, съпътствана от криза на старите политически елити, отговорни за въвличането във войните. България преодолява сравнително бързо икономическата криза, но с преврата на 9 юни 1923 г. българското общество навлиза в състояние, близко до перманентна гражданска война.

Г) В края на 20-те и началото на 30-те години на XX в. парламентарната демокрация с присъщите си граждански свободи се разширява, но през годините на Световната икономическа криза избухват авторитарни тенденции. Тези тенденции се усилват в годините на започналата през 1939 г., отново в Европа, нова война.

11. България в годините на Втората световна война

А) Изходно значение в тази тема има насочването на учениците към извлечените от България уроци за външната политика: отказ от присъщия на първите три десетилетия максимализъм, последователни усилия за намаляване на недоверието на страните победителки и на балканските съседи към царството и за смекчаване на условията на Ньойския договор.

Б) В ценностно отношение от съвременна перспектива се откроява посланието за търпеливостта, последователността, гъвкавостта като предимства на държавната политика, туширане на политическата емоция чрез обмислени и разумни действия. Стремещт на България да следва тази гъвкава външнополитическа линия, не устоява докрай: притисната от неумолимата дилема – война срещу Германия, окупирала цяла Западна Европа, или германски съюзник с очаквания за придобивки след победата. Все пак България не изпраща войници на Източния фронт и успява да се противопостави на Хитлер, и макар да приема Закона за защита на нацията, спасява евреите в границите на царството. След 1943 г. се полагат много усилия за излизане от войната.

Тема 4. МОДЕРНИЗАЦИЯ НА СТОПАНСКИЯ ЖИВОТ ДО СРЕДАТА НА XX в.

12. Всеобщ напредък в началото на XX в. Стопански промени

А) Разработката на темата насочва учениците към тезата за постепенната трансформация на българската икономика от пълна доминация на традиционното земеделие към развитие на основни отрасли на леката индустрия. Бързият и успешен стопански напредък се дължи на съчетанието на няколко фактора: приобщаване към правилата на европейския капитализъм чрез привличане на европейски инвестиции, национална стопанска стратегия, изработена от български експерти и следвана от всички правителства, законова регламентация на ефективни икономически и финансови инструменти за покровителство на местната индустрия, интензивно изграждане на пътна и жп инфраструктура.

Б) Уместно е да се подчертае и въвеждането на модерна данъчна система, която осигурява повече постъпления в държавния бюджет за развитие на учебното дело, създаване на нови културни институции и укрепване на армията. Видимите стопански резултати през първото десетилетие на XX в. се определят от европейски наблюдатели с метафората „българско чудо“. Обективно погледнато, България остава в периферията на европейската икономика, но с ясно заявена проевропейска визия.

В) Естествено продължение на тези тенденции са активното включване на българската икономика в европейския пазар през 20-те – 30-те години на XX в. и българо-германското стопанско сближаване.

Тема 5. ПРОМЕНИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО ДО СРЕДАТА НА XX в.

13. Духовни процеси в следосвобожденското българско общество

А) Третата (след политическата и стопанската) насока на модернизационните процеси в българското общество, която успява да включи за относително кратко историческо време България в европейското цивилизационно пространство през XX в., е развитието на високата (професионалната) култура.

Б) Динамиката в европеизацията на културния живот на следосвобожденска България следва няколко паралелни линии: създаване на институции на образованието и художествената култура, формиране на национален културен елит (учители, учени, студенти, писатели, драматурзи, художници, професионални музиканти, архитекти, актьори), взаимодействащ с европейските професионални елити, издигане на общото културно равнище на българското общество.

В) Българската култура, като единство от образование, наука, художествени дейности и техните институции, развива националната идентичност в европейски дух и в европейски контекст.

Тема 6. БЪЛГАРИЯ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

14. Политическа система, икономически промени и обществено развитие

Разработката на тази тема е изключително важна за развиване на гражданско и демократично политическо съзнание на днешните български граждани. Социалният опит на обучаемите, включен в осмислянето на основните послания на учебното съдържание, може да бъде инструментализиран за разбиране и изграждане на концепция за тоталитарния комунистически режим като антипод на политическата демокрация, основана на свободната изява на личността и зачитане на

основните човешки права (част от които са и гражданските, политическите и културните права), регламентирани в международните документи и тези на ЕС.

А) Разделянето на Европа на сфери на влияние, договорено между държавите от Антихитлеристката коалиция, продължило близо пет десетилетия, има за последица драматично затваряне на българското общество в съветската сфера. Политическата система еволюира – от грубо и безогледно насилие над противници и опоненти на режима до известно смекчаване в края на 50-те години, но при запазване на контрола, различни форми на репресии и страх, цензура, ограничения на човешките права.

Б) Маргинализирането на частната собственост, отстъплението от принципите на пазарното стопанство и преходът към контролирана и държавно планирана икономика, едностранното икономическо обвързване са проблеми, по които може да се дискутира с обучаемите.

В) Страхът, цензурата и автоцензурата, тоталният контрол притъпяват гражданските рефлексии в обществото, т.е. гражданското общество се маргинализира и не може да изпълнява ролята си на политически и обществен коректив. Ако към това се прибавят лицемерието, двойните стандарти, ролята на репресивните органи на Държавна сигурност, се очертава мрачната картина на едно общество, сковано в клещите на несвободата.

15. Краят на комунизма. България в обединяваща се Европа

Основната образователна и ценностна ориентация на тази твърде широка и подлежаща на дискусии тема насочва вниманието към дълбоките органични дефекти на комунистическия режим.

А) Краят на режима настъпва, според мнението на много съвременници на събитията, дисиденти, хуманитаристи от различни области (социолози, политолози, социални антрополози, историци), неочаквано или поне по-рано от очакванията. Конюктурата, създадена от стечението на вътрешни и външни обстоятелства – съветската „перестройка“, движението за защита на човешките права в Полша, засилването на дисидентското движение в България, – ускорява кризата в България. Допълнителен, но не второстепенен фактор с крайно негативен международен отзвук е престъпното посегателство върху едно от основните човешки права – правото на избор на име – на българските турци и мюсюлмани. Светът възприема последвалото изселване на огромна част от тези български граждани през 1989 г. в Република Турция като инспирирано етническо прочистване.

Б) Събитията около отстраняването на Т. Живков са обект на продължаваща обществена дискусия. Преобладава мнението, че това е акт на вътрешната опозиция в БКП с цел спасяване на властта и на системата.

В) Мненията около българския преход към демокрация и пазарно стопанство след 1989 г. са сложни и разнопосочни. Отключената обществена енергия направи възможни реформите, предприети от СДС и продължени от следващите правителства. Днес можем да твърдим, че утвърждаването на парламентарната демокрация е предпоставка за необратимостта на осъществените промени.

Г) Синтез на 20-годишния български преход към демокрация и пазарно стопанство е приемането на страната за пълноправен член на ЕС.

ТЕМА 7. БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА ПРЕЗ ХХ в.

16. Развитие на българската култура. Светът за България и българите

Обхватът на темата е осем десетилетия – достатъчно дълъг исторически период, в който се открояват няколко основни тези.

А) Процесът на европеизация на професионалната българска култура, протичащ след Освобождението, се ускорява през 20-те – 30-те години на ХХ в. Българската култура запазва своя хуманистичен и демократичен дух. Тя излиза на европейското културно поле и си партнира с другите култури и творци.

Б) Затварянето на България в сферата на съветското влияние поставя българската култура в тежки условия: политически и идеологически натиск, липса на свобода за творчески избор, изолация от Запада. Опитът за „отваряне“ през 80-те години е контролиран, но той е отдушник от тягостната атмосфера на забрани и ограничения.

В) Възстановяването на културния диалог с Европа и света, неограничената творческа свобода, непосредственото включване и участие на българските студенти, учени, творци, специалисти в европейския културен процес, все по-видимото присъствие на творци от цял свят в България поставя начала, чиито резултати ще станат видими след години. Днес е очевидно, че културните постижения и мобилността на българските творци и експерти, спортните изяви създават положителния образ на България като европейска държава. Но има и факти, които го дискредитират: корупция, нарушаване на законите, незадоволително административно обслужване, неспазване на общоприети етични норми и други явления.